

1 Nin gafe in labaaracogo

Ni aw ye nin gafe in sɔɔ:

Fen minnu be sɔɔ gafe kɔɔ, aw be olu kalan a damine na. Olu be kuma sigida be kelen kelen kan ani ka a fɔ aw ye kumakan kofɔlenw be seben ne yɔɔ min na.

Walasa ka banaw, walima keneya kunkankow yɔɔ dɔn:

1. Aw be **seben ne neremuguma yɔɔw** laje gafe in laban na. O ye taamasije ye min be gafe kɔɔ ko be yɔɔ fɔ aw ye kelen kelen. Ani fana, ni aw b'a fe ka bana dɔ suguya dɔn, gafe in be o bana sɔɔ sababu yɔɔ fɔ aw ye (misali la, ni aw b'a fe ka neje sidɔn, aw be bana min jini, ni aw ma o ye, aw be a jini ni tɔɔ were ye. Walima...
2. Aw be **gafe kɔɔkɔw** laje. Aw be fen min jini, ni aw ye o ye, aw be taa seben ne la, a be sɔɔ yɔɔ min na.

Ni aw ma gafe in kɔɔ dɔne dɔ faamu:

Aw be dɔne jini dɔnekuluw la, seben ne [419](#) la gafe laban na. Dɔne minnu neɔlen be, olu sebenni *jeggennen don* (*en italique*) u seben ko fɔɔ sigida kɔɔ.

Sani aw ka fura fen o fen ta:

Walasa aw ka kunnafoniw sɔɔ furaw tacogo, u tata hake, u faratiw ni yeretangacogow kan, aw be **seben ne binkenemaw** laje. Furaw tɔɔ ani u sɔɔ yɔɔ be **seben ne binkenemaw** damine na.

Walasa ka aw laben bana cunnenw kama:

1. Aw be fura dɔw bila aw bolo kɔɔ so kɔɔ walima dugu kɔɔ, i n'a fɔ a jininen don aw fe sigida 23 la.
2. Aw be nin gafe kalan sani a mako ka jɔ a la, kerengerennenya la **sigida 10, Furakeli kunfɔɔ**, ani **sigida 4, Banabagatɔ ladoncogo**.

Walasa aw ka denbaya ka to keneya la:

Sigida 11 be kuma balocogo puman kan, Sigida 12 be kuma banaw kunbencogo kan, aw be olu kalan ka ne ani ka aw janto bilasiralikanw ni yeretangacogow la.

Walasa ka keneya sabati aw ka sigida la:

Aw ni aw sigiɔɔɔnw be jɔɔɔye dɔ ke ka gafe in kalan ka hakili jakabɔ ke aw ka yɔɔ keneya kow kan. Walima, aw be a jini lakɔli karamɔɔ dɔ fe a ka denmisenw ni balikuw lakalan gafe in kɔɔ kumaw kan. Aw be hakilina caman sɔɔ seben ne sikɔɔman yɔɔ la, **ladilikanw ka nesin dugu keneyabaarakelaw ma**, gafe in damine na.

Nin gafe in be kunnafoni caman di ka teme gafe kan, min be kuma furakeli kun fɔɔ kan. A be kuma bana caman kan minnu be dankari adamadenw ka keneya la, ka a ta kɔɔboli la fo ka se sɔɔsɔɔɔnije ninnu ma, ka a ta farafinfura juguman ni a puman ma fo ka se ladilikanw ma tubabufuraw tali la. Ladilikan puman kerengerennenw dilen don saniya ni dumuni nafama dunnin ni boloci kan. Nin gafe in be kuma bange ni bangekɔɔsi feerew fana kan. Gafe be fɔɔ ka a kalanbagaw deme u ka se ka u ka lapiniw sɔɔ u yere ye, ka tila ka ke sababu ye u ka se ka a dɔn bana minnu ka kan ka jira dɔɔɔɔɔba dɔ la.

Segin kelen kɔ gafe in kan, kunnafoni kuraw dilen don bana dɔw kan i n'a fɔ sumaya, sɔɔsɔɔɔnije, kafɔɔɔnyabanaw, dɔɔguta, sidabanakise ni sidabana ka fara a furaw kan ani hakilina caman werew.

Nin gafe in dabɔra...

Dugumisenni minnu yɔɔ ka jan keneyasow la. Banaw kunbencogo, u sidɔnni, ani u furakɛcogo nɛɓɓɓen don jaw ni kumakan jelenw na.

Butigitigiw walima furafeerelaw, minnu be furaw ni keneya baarakeminanw feere dugumisenniw kɔɔ. Fura minnu ka kan ka bana minnu furake, o nɛɓɓɓen don gafe in kɔɔ, farati be fura minnu tali la walima nafa te minnu yere la, olu be nɛɓɓɓen don fana gafe in kɔɔ. Furaw tali farati ni yeretangacogow nɛɓɓɓen don ka a walawala. Ladilikan kerenkerennenw dilen don farafin furaw ni tubabufuraw tacogo kan furakeli la.

Dugumisenniw **lakɔlikaramɔɔ**: Gafe be a to a ka se ka demɛ don mɔɔ joginnen ma ani ka tila ka ladilikan numanw di a ma. A be ke sababu ye karamɔɔ ka se ka a ka sigidala denmisɛnw ni balikuw be lakalan keneyako la, ani saniya ni dumuni nafama dunny na.

Keneyabaarakelaw dugumisenniw na, ani mɔɔ o mɔɔ wulilen don ka a cesiri a ka sigida ka keneya ni a ka lafiya kama. Gafe in fan dɔ be yen min be kuma keneyabaarakela ni sigidalamɔɔw ka jɔɔɔnye kɛcogo kan, jɔɔɔnye min senfe u be je ka hakilina falenfalen ke dugu makow ni dugumɔɔw ka keneya sabatili kan.

Denbaw ni lajiginnimusow be nafaba sɔɔ gafe in na, u bena a kɔɔkumaw faamuya ka je, sokɔɔjiginni ni denba ladonni ni den ka keneya kan.

Dape Kuntigelen

(Dape janmajan sebencogo surunman; ka siginiden damadama ke ka dape kuturu seben)

+ o kɔɔ ye *ani* walima *farankan*

= o kɔɔ ye *a ni ... bɛɛ ye kelen ye walima a ni ... dama kenɛnnen don (a ni ... bɛɛ ka kan, o bɛ ben ma)*

% o kɔɔ ye *keme keme sara la*

Peseli Hake

kg o kɔɔ ye kilo (*kilogramme*)

g o kɔɔ garamu (*gramme*)

mg o kɔɔ miligaramu (*milligramme*)

mɔg o kɔɔ mikorogaramun (*microgramme*)

gr o kɔɔ kise (*graine*)

Girinya

(fɛn dɔ girinya hake ye min ye)

garamu 1000 = kilo 1 (kilo, kg)

garamu 1 = mg 1000

kise 1 (*graine*) = mg 65

Litiri/Kɔɔɔfere

(fɛn kɔɔɔfereko hake walasa ka jimafenw litiri hake saman)

mililitiri 1000 (mL) = litiri 1

mililitiri 1 = cc. 1 = santimetre kubi (*centimètre cube*)

kafeminkutuni ɲɛ 3 (*cuillère à thé*) = dumunikekutu ɲɛ 1 (*cuillère à soupe*)

kafeminkutuni ɲɛ 1 = mililitiri 5

dumunikekutu ɲɛ 1 = mililitiri 15